

Masarykova univerzita v Brně
Pedagogická fakulta

Seminář k úvodu do pedagogiky a základům pedagogického myšlení

Výchova

(Seminární práce)

Zpracovaly: Fardová Markéta
Kolegarová Monika
Vychodilová Jana

Osnova

I. Výchova

1. Definice, rysy, formy, složky, cíle
 - A. Definice
 - B. Rysy
 - C. Formy
 - D. Složky
 - E. Cíle

2. Vzdělávání, vzdělání, vzdělanost, vzdělavatelnost
 - A. Vzdělávání
 - B. Vzdělání
 - C. Vzdělanost
 - D. Vzdělavatelnost

II. Výchovně-vzdělávací proces, edukace

1. Základní prvky procesu
 - A. Objekt
 - B. Subjekt
 - C. Prostředky

Použitá literatura:

Jůva, V. – Úvod do pedagogiky, Paido 1999

Jůva, V. – Pedagogický slovník, Paido 1999

Kamil, Janiš, Kraus, Vacek - Kapitoly ze základů pedagogiky, Portál 1997

Blížkovský, B. – Celistvé a otevřené pojetí výchovy

I. Výchova

A. Definice

Výchova existuje od vzniku společnosti jako objektivně nutný jev. Během dějin se sice měnily cíle, obsah, podmínky, prostředky apod., ale od začátku je výchova proces záměrného formování a kultivování vychovávaného jedince.

Výchova lze charakterizovat mnoha definicemi, např.

- pozitivně zaměřené formování vychovávaného vychovatelem.
- činnost zaměřená na péči o tělesný a duševní vývoj člověka, včetně osvojení vědomostí, dovedností, názorů na svět a dodržování mravních norem
- „proces vzájemného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulující jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“
(Pedagogický slovník, 2001, str. 277 – 278)

Výchovu lze také chápat v širším a užším smyslu.

- a. v širším smyslu = speciálně zaměřená výchova, jakási podmnožina b.
- b. v užším smyslu = vzdělávání, oblast výchovného působení převážně na určitou stránku osobnosti vychovávaného (např. mravní výchova).

B. Rysy

Je to výchova permanentní, univerzální a mnohostranně orientovaná. Stále více vyžaduje celoživotní rozvíjení osobnosti ve shodě s proměnami životního stylu.

Permanentní výchova ovšem předpokládá organicky propojit – a to více než doposud – obě základní formy výchovy, tj. výchovu druhým jedincem (heteroedukace) a sebevýchovu (autoedukaci). V mládí samozřejmě převažuje heteroedukace a měla by co nejrychleji směřovat k úspěšné sebevýchově. Výchova dospělých by měla být založena převážně na autoedukaci za pomoci účinných heteroedukativních forem a prostředků.

S proměnami současného světa souvisí také internacionalizace a globalizace výchovy.

- uzavírání mezinárodních dohod v oblasti výchovy a vzdělávání
- společnými mezinárodními edukačními projekty
- mezinárodními výměnami učitelů a studentů
- začleňováním globální tematiky do vzdělávacích programů a tvorbu mezinárodních učebnic
- postupným mezinárodním uzavíráním kvalifikačních certifikátů
- srovnáváním edukačních výsledků v různých zemích atd.

Významným integračním činitelem při výchově je základní hodnotová a mnohostranná orientace.

Výchova se snaží především připravit jedince pro základní sociální role. Rozvíjí ho jako občana, který je tvůrcem a rozmnožovatelem společenských hodnot

materiálních i duchovních, připravuje ho pro úspěšný výkon povolání, rozvíjí úlohu partnerskou a rodičovskou, vychovává ho jako tvůrce a ochránce životního prostředí a nezapomíná ani na jeho přípravu pro volný čas.

Mnohostranně orientovaná výchova rozvíjí zároveň základní fyzické a psychické kvality jedince.

Pedagogika často hovoří o dvoustránkovitosti pedagogického procesu, o výchově jako o průniku vzdělávání a výchovy v užším smyslu. Mnohostranná orientace současně znamená rozvíjet jedince v jednotlivých oblastech kultury.

C. Formy

- výchova se uskutečňuje v celé společnosti
- podílejí se na ní školská zařízení, mimoškolské výchovně vzdělávací instituce, společenské organizace a kulturní zařízení, rodinná výchova a sebevýchova

Schéma forem výchovy :

VÝCHOVA → školní (vyučování, mimovyučovací školní aktivity, vliv školního prostředí)

→ mimoškolní (ve společenských organizacích, v kulturních institucích,

hromadnými sdělovacími prostředky)

→ rodinná (veřejným míněním rodiny, zájmovou orientací rodiny, rodinnými

aktivitami)

→ sebevýchova (autodiagnostika a automotivace, autodidaxe, podíl na různých

aktivitách)

• ŠKOLNÍ VÝCHOVA

= škola = tradiční výchovně vzdělávací zařízení je základní institucí

- škola se ve svém historickém vývoji demokratizovala a specializovala
- škola má úlohu systematizační a integrační
- výchova se svým mnohostranným zaměřením prostupuje celou činností škol všech stupňů (MŠ až VŠ)
- základem školní výchovy je vyučování

FORMY ŠKOLNÍ VÝCHOVY → výchova v rámci vyučování

→ výchova v mimovyučovacích aktivitách a

působením

školního

prostředí

- vyučovací formy výchovy neustále provázejí různé formy výchovné práce mimo vyučování:
 - hromadné formy vých. práce mimo vyučování (exkurze... aj.)
 - skupinové formy vých. práce mimo vyučování (kroužky... aj.)
 - individuální formy vých. práce mimo vyučování
- významným faktorem výchovného působení je : vliv školního prostředí na žáky

- MIMOŠKOLNÍ VÝCHOVA

- je součástí komplexní výchovy a má rovnocenné postavení vedle výchovy školské a rodinné
- základní cíle výchovného programu společnosti plní specifickými prostředky, ve specifických podmínkách a za použití specifických forem, metod a prostředků
- je uskutečňována : společenskými organizacemi (formy-poradenská, agitační, propagandistická)

kulturními zařízeními (funkce : výchovné, specifické)
hromadnými sdělovacími prostředky (=masová

komunikační média)

(informují→a tím vychovávají; funkcionálně působí na

rozvoj osobnosti)

- RODINNÁ VÝCHOVA

- rodina = základní sociální jednotka
- poskytuje výchově přirozenost, bezprostřednost, aktuálnost
- uskutečňuje se mnoha prostředky: * veřejným míněním
* obsahem rodinného života
- významné oblasti rodinné výchovy: * estetická a kulturní oblast
* tělesná a sportovní oblast
- rodina je spojována rozvojem morálních kvalit jedince

- SEBEVÝCHOVA

- = specifická forma pedagogické aktivity
- při sebevýchově se jedinec sám stává jak iniciátorem, tak realizátorem výchovně vzdělávacího procesu
- tento proces sám koncipuje, plánuje, zabezpečuje, sám ho na sobě uskutečňuje, vyhodnocuje a inovuje
- koncepce sebevýchovy je analogická koncepci výchovy druhým jedincem
- sebevzdělávání = rozvoj vědomostí, dovedností, návyků a schopností
- sebevýchova = rozvoj postojů jedince ke skutečnosti, jeho zájmů, potřeb a adekvátního chování
- sebevýchova je podmíněna předpoklady jako jsou: motivace, potřeby, zájmy, schopnost autodiagnózy, schopnost koncipovat svůj další rozvoj, zabezpečení adekvátními prostředky, konzultační a poradenská služba
- význam sebevýchovy :
 - prohloubení orientace výchovy na postoje, zájmy a potřeby
 - prohloubení celkové formativní orientace výchovy
 - prohloubení orientace na autonomní výchovné cíle

D. Složky

a. Rozumová výchova

Do této složky spadá hlavně rozvoj poznávacích procesů (např. vnímání, představy, myšlení). Rozvoj rozumové složky se děje převážně za pomoci jazykové výchovy.

Právě rozumová složka výchovy je nejmíc spjatá s výukou ve všech typech škol. Je stále více ovlivňovaná moderními didaktikami a komunikačními prostředky. Dále se na ní podílejí masmédiá, internet, ale i různé mimoškolní instituce.

b. Pracovní (polytechnická) výchova

Posláním této složky je osvojování si základních návyků duševní i tělesné práce. Polytechnická výchova obrací pozornost vychovávaných jedinců k porozumění a využívání nejrůznějších technických prostředků, které nás provází celý život.

c. Tělesná výchova

Cílem je kultivovat fyzickou a psychickou stránku osobnosti. Součástí je tělesná hygiena, otužování, posilování. Vytváří pozitivní vztah ke zdravému životnímu stylu.

d. Estetická výchova

Cílem je kultivovat estetické city, vnímat a chápat krásno, vztah k umění atd.

e. Mravní výchova

Cílem je rozvoj mravního vědomí, citění a chování jedince, utváření jeho vlastností, postojů, názorů, hodnotového žebříčku atd. Měla by vychovávat k humanitě, spravedlnosti a svobodě.

Jednotlivé složky nelze vnímat odděleně, ale právě naopak, jsou úzce propojeny.

E. Cíle

= výchovný cíl je kategorie historická, mění se s epochou, státem a národem, filosofií a kulturou

- * cíle individuální = usilují o osobní rozvoj jedince, jeho prospěch a uplatnění
- * sociální = zaměření, které má zajistit co nejprospěšnější uplatnění jedince ve společnosti
- * obecné = cíle společné veškeré výchově
- * specifické = osvojení konkrétních vědomostí, dovedností, návyků, postojů, potřeb a zájmů
- * materiální =informativní= orientace na osvojení konkrétní učební látky (vědomosti, dovednosti, návyky)
- * formální = formativní=zaměření na rozvoj schopností
- * adaptační = adaptace= uzpůsobení jedince podmínkám
- * anticipační = anticipace= příprava jedince pro podmínky budoucí společnosti
- * teoretické = podstata je v systému vědomostí
- * praktické = podstata je v kvalitních dovednostech a návycích, =spojení výchovy se životem
- * autonomní = cíl, který si stanoví sám vychovávaný jedinec
- * heteronomní = jsou určovány jinými činiteli(stát, pedagog, rodič)

- výchova je někdy chápána jako příprava jedince ve směru cílů, které si sám klade
- interiorizace výchovných cílů na základě jejich všestranné motivace je jeden z rozhodujících momentů při výchově mládeže i dospělých

2. Vzdělání, vzdělávání, vzdělanost, vzdělávatelnost

A. Vzdělání

= součást socializace jedince, osvojené vědomostí, dovedností, postojů a hodnot = „kognitivní složka vybavenosti osobnosti“

= úroveň žáka, kterou dosáhl v procesu vzdělávání

Vzdělání můžeme rozlišit na stupně:

Základní, střední, vysokoškolské, občas se používají i termíny postgraduální, pomaturitní, vyšší. V mezinárodní terminologii se používá 3 termínů: primární (základní), sekundární (střední) a terciální (vyšší a vysokoškolské).

Můžeme ho také rozdělit na

- a. všeobecné = souhrn základních vědomostí, dovedností, návyků, názorů a postojů, je předpoklad pro orientaci ve společnosti a přírodním prostředí.
- b. odborné = souhrn vědomostí a dovedností nezbytných pro vykonávání určité profese.

B. Vzdělávání

= proces chápáný jako činnost edukátora (=vychovatele) a edukanta(= vychovávaného)

→

- a. vyučování = interakce mezi vychovatelem, vychovávaným a učivem za určitých podmínek
- b. sebevzdělání = interakce vychovávaným a učivem, bez přítomnosti vychovatele

C. Vzdělanost

= používá se hlavně při shrnování nebo hodnocení např. skupin lidí, např. vzdělanost obyvatelstva, populace, nebo vzdělanostní struktura obyvatelstva

D. Vzdělávatelnost

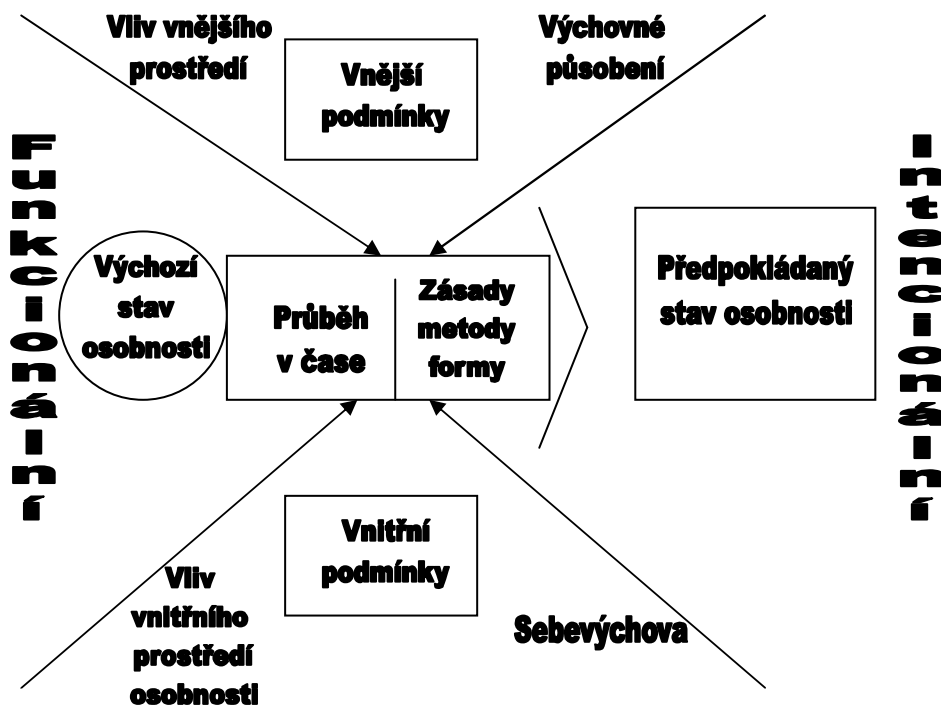
= schopnost jedince vzdělávat se, předpoklad pro dosažení určitých vědomostí, dovedností a návyků, kterou společnost považuje za vzdělání

II. Výchovně-vzdělávací proces, edukace

Při použití termínu výchova, zvláště při vytržení z konceptu, není vždy zcela jasný význam slova, proto se slovo výchova používá jako působení na citovou a volní stránku jedince a vzdělávání jako působení na rozumovou stránku jedince. V praxi se ovšem ostře vymezit výchovu a vzdělávání nelze, velmi často se prolínají, proto se používá termín výchovně-vzdělávací proces.

Někdy se také jako náhrada slov výchova a vzdělávání používá slovo edukace.

- a. je to jednodušší
- b. kvůli vzájemnému prolínání výchovy a vzdělávání
- c. je to vhodnější i z mezinárodního hlediska

1. Základní prvky výchovného procesu

A. Objekt

Subjektem výchovy se chápe vychovávatel, ať už je to pedagog, rodič, skupina pedagogů, výchovná instituce apod.

Objekt výchovy je vychovávaný jedinec. Tento jedinec by měl mít určité předpoklady pro výchovu, které můžeme označit jako fyzické a psychické.

Fyzické předpoklady se liší podle oblasti výchovy, ale obecně jde především o požadavky na celkovou tělesnou zdatnost a zdraví, anatomické přizpůsobení těla, citlivost smyslových orgánů, motorickou citlivost, koordinaci atd.

Psychické předpoklady jsou vlohy a schopnosti. Vlohy jsou chápány jako základ pro rozvoj schopností. Schopnosti se chápou jako podmínka úspěšného a rychlého osvojování vědomostí, dovedností a návyků.

Velmi se na objektu výchovy podepisuje také sociální situace (rodina, zájmové skupiny, povolání,...).

Kromě fyzických, psychických a sociálních vlastností je také důležité zmínit dosavadní vzdělanostní úroveň, která výchovu také ovlivňuje.

B. Subjekt

Subjektem výchovy se chápe vychovávatel, ať už je to pedagog, rodič, skupina pedagogů, výchovná instituce apod.

Základní kvality, které by měly charakterizovat pedagogickou osobnost, jsou jeho hodnotová orientace, jeho kvalitní vzdělání, teoretické i praktické, hluboké pedagogické vzdělání, praktické, didaktické a metodické dovednosti a návyky.

C. Výchovné prostředky

- výchova se uskutečňuje za využití rozmanitých prostředků, které působí
 - intencionálně (přímo a záměrně)
 - funkcionálně (nepřímo a bezděčně)

VYUČOVÁNÍ

PEDAGOGIZOVANÉ PROSTŘEDÍ

SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY

PRÁCE

→ ROZVOJ JEDINCE nebo SKUPINY

HRA

UMĚNÍ

SPORT

KOLEKTIV

VYUČOVÁNÍ

- systematická výchovně vzdělávací činnost ve vyučovací jednotce
- uskutečňuje se ve speciální institucích za působení profesionálních pedagogů

→ individuální vyučování

→ hromadné vyučování

PEDAGOGIZOVANÉ PROSTŘEDÍ

- přírodní a společenské prostředí působí vždy na rozvoj jedince (pozitivně i negativně)
- nejvyššího stupně pedagogické adaptace lze dosáhnout v prostředí pedagogické instituce
- výchovnými činiteli jsou : materiální vybavení, sociální atmosféra, životní a pracovní režim

SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY

= masová komunikační média

- vychovávají 1) intencionálně (pořady věnované dalšímu vzdělávání)
2) funkcionálně (uskutečňuje se výběrem obsahu)

PRÁCE

- fyzická i duševní
- působí výchovně hodnotou pracovního produktu, hodnotou pracovního prostředí, pracovním procesem
- výchovný účinek je tím vyšší, čím společensky významnější a kvalitnější výsledek přináší

HRA

- má rozhodující úlohu v předškolním věku, kde tvoří základní formu dětské činnosti
- děti hlouběji poznávají svět, utvářejí si mravní a estetické postoje ke skutečnosti a rozvíjejí své schopnosti, potřeby a zájmy

UMĚNÍ

- obohacuje poznání v oblasti společenské
- spolupůsobí při tvorbě světonázorových, politických a mravních postojů jedince ke skutečnosti
- ovlivňuje jeho estetickou citlivost a rozvíjí jeho tvořivost

SPORT

- sport a tělesná výchova= prostředky napomáhající rozvoji zdraví, fyzické zdatnosti a obratnosti, smysl pro kolektiv

KOLEKTIV

= organizovaná skupina jedinců, která má jasný cíl své činnosti i vnitřní dělbu úkolů a funkcí

- výchovné působení kolektivu je dáno jeho veřejným míněním